

УДК 75:76(477)

Мар'ян **Бесага**

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри адемічного
живопису Львівської національної
академії мистецтв

Творчість Дмитра Парути: ранній період

© Бесага М., 2017

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1068937>

Анотація. Розглянуто творчість західноукраїнського митця Дмитра Парути 70–80 рр. ХХ ст.. Висвітлено форму та зміст творчого доробку художника раннього періоду у взаємозв'язку з історичними подіями часу. Систематизовано творчі артефакти та події з життя митця розкриваючи розвиток світоглядних змін та формування індивідуальної художньої мови.

Ключові слова: історичні реалії, мистецтво, модерн, світогляд, гротеск, композиція, живопис, графіка, ліногравюра.

На перший погляд, еволюційний поступ художника Дмитра Парути є характерним для творчих практик 70-х рр. ХХ ст.. Уже його ранні твори є прикладом потужного творчого потенціалу сміливості, живописності задумів, ініціативності в поєднанні з непересічною шириною світогляду. Технічно виконані на високому рівні композиції промовляють скрупульозним ставленням до вибору теми й засобів вираження, підбору необхідної форми для втілення задуму митця. Проте у ранніх роботах Д.Парути відчувається вплив і сучасників-модерністів, і сильний зв'язок мистецькими практиками українських авангардистів. Ретельно підібрані засоби вираження, майже математичний порядок художньої форми надають закономірності розвитку композиціям, стаючи характерною рисою творів наступних років.

Нововведення Д.Парути починаються з його нетрадиційного підходу до сюжету й виражальних засобів, які були притаманні цьому часу. Наприклад, популярну у львівській графіці 70-х рр. ХХ ст. тему синтезу краєвиду та натюрморту,

яку, зокрема, розвивав І. Остафійчук («Натюрморт з маками», 1976 р.; «Краєвид з маками, глечиком і медальйоном», 1976 р.; «Квіти і ножиці», 1976 р.; «Натюрморт на Десні», 1977 р.), митець ще студентом у композиції «Вечірня година» (1976 р.) подав у нерозривній єдності з виражальними засобами, які вже сформовані й надалі втілюватимуться та розпізнаватимуться як мистецька мова художника. Привертає увагу поетика композиції, присутність емоційної складової. У краєвиді з вікна хати, об'єднуючи через інтер'єр композицію, художник концентрує увагу на її складових – пейзажі й натюрморті. Наповнені легким світлом на противагу безкомпромісній чіткості і лаконічності вечірніх тіней основні об'єкти уваги й тонко просторовані плани нагадують освітлені інтер'єри Яна Вермеєра. Проте в Д. Парути, на відміну від знаменитого голландця, прописані світ його речей, течія внутрішнього життя, сила української культури та побуту. Привертає увагу те, що у вікнах розвиваються наче міфологічні композиції, народжені світом позареальності, виникає відчуття, що час за вікном завмер, спостерігаючи за нами. Драматургію побаченого митцем підсилює нещодавна втрата батька. Відкриваючи свій внутрішній світ, Д. Парута, подібно до алегоричних асоціацій Д. Веласкеса, застосовує синтез, коли мотивні реальності виникають у образному співвідношенні з міфологічними алегоріями. Дух світоглядних уявлень, архаїчних реліктів, як символ предків, вірувань, що межують між міфом і реальністю, проливає проміння світла, де вікно, будучи місцем дійства, відкрите на уявне.

Після закінчення Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (1975–1979) художник виконує низку графічних аркушів тушшю, у яких демонструє і неабиякі технічні навички, так і поетично-ліричні відчуття. «Натюрморт» 1979 р. ілюструє прискіпливий відбір великого і малого, заздалегідь сформовані вимоги до композиції, чіткий та холодний розрахунок графічної форми.

Аркуш «Моя мати» (1979 р.) відображає бажання творчо висловитися, проникнути в повсякденність життя, яка сьогодні вимагає дії від художника. Д. Парута малює маму так, що рамки формату затісні для її образу. Митець майстерно виводить меморіально-алегоричний портрет мами, її повсякденну працю та обов'язки вміло підносить у вишуканій монументаль-

ній формі. У цій праці вперше зустрічаємо динамічні, доволі промовисті гротескові автопортрети художника. У символізмі композиційного вирішення, подібно до робіт М.Шагала, зводиться в єдине ціле споглядання реалій життя та піднесене поклонання особистості.

Працюючи над монументальним образом людини, Д.Парута прямує до поєднання документальної точності та ілюстрації певного фрагмента – «Спогади» (1980 р.). Цей твір – пам'ятник життю і боротьбі з його участю, це ілюстрація самовідданої праці, зречень, подвигу, це те, що надихало творчість митця.

У ранніх творах спостерігається присутність багатого фактажу. «Моє село» (1980 р.) – це ще один твір меморіального характеру: математична паралельність планів композиції, точність пропорцій, співвідношення краєвиду села з інформаційним полем біографічних фактів, шляхетне подання важливої інформації, спокійний ритм, у якому захований трагічний образ життя.

Ретельно підібрані композиційні напрацювання привертають увагу у сповнених боротьби ілюстраціях до творів В. Стефаніка. Вони мають своєрідну автобіографічність, адже Д. Парута народився 22 жовтня 1948 р. у с.Добряни на Стрийщині, а герої графічних аркушів характерно узагальнюють суворість життєвого шляху, сільського буття, скромність повсякденного побуту. Руйнуючи перешкоди описовості, наслідуючи лаконізм В. Стефаніка, митець стирає межі між літературним героєм і сучасною людиною, не прив'язуючись у назві до конкретного твору. Майстерно показані драматичні за змістом, експресивні за мистецькою формою вираження композиції відкривають глибину внутрішнього монологу митця образністю діалогу письменника. Характер молодого художника, реалії, що оточували, час та його змістовні горизонти, гармонійно й по-особливому розкрили образ людини. Сюжетні лінії Д.Парути ілюструють боротьбу особистісну й суспільну в діях його героїв, де драматизм відносин залежить від історичних обставин і самої людини. Тематичні мізансцени композиційно органічно розвинуті у розмаїтті рішень. Сюжетну лінію підкреслює осмислена образна маса персонажів, котра пов'язана з реальністю буття. Енергетично наповнені фігури, колоритні й живописні у своєму задумі, є господарями власних пристрастей і своєї долі попри жертвність життя у драмі історії.

Постійно випробовуючи нові технічні можливості, митець створює ретельно, майже хрестоматійно, чіткі композиції у техніці шкрябання («Натюрморт», 1984 р.; «Молотьба», 1987 р.). Графічний аркуш «Молотьба» вносить своєю фактурною експресією нову енергетику, динамізуючи саму художню форму. Художня система композиції наближається до найкращих авангардних традицій українського мистецтва, зберігаючи протяжність традиціоналістичного характеру. Сміливі форми фігур, їхній рух, динаміка орнаменту тла суголосні з ритмами трипільських орнаментів, прямуючи до вірності освячених віками традицій, вибираючи життєвий і моральний порядок. Підпорядковуючи строгій дисципліні запальний темперамент, Д.Парута послуговується аналітичним даром і природними відчуттями, робить усе, щоби не бути далеким від реальних потреб свого часу.

Друга половина 80-х рр. була відзначена в історії радянської України своєрідним характером змін, що декларували програми всесоюзних реформ, які впроваджувалися на пленумах ЦК КПРС у 1985-му та 1987 роках. «Перебудова СРСР», проголошена М.Горбачовим, введення політики «гласності» поступово спричинили нестабільність, пов'язану з погіршенням економічної ситуації, та спровокували перші міжнародні конфлікти, які 1989 р. вийдуть із-під контролю радянської влади.

Твори Д.Парути другої половини 80-х років вирізняються своєю тематичною розкутістю, яку надалі не могли собі дозволити багато українських художників, взаємодією різних технічних засобів, структурних і колористичних прийомів. У цей час вільних тем митець демонструє нові композиційні здобутки, яскраво виражені думки. Поетичні властивості своїх творів художник підсилює впровадженням тексту, який у результаті додає складнішої змістової інформації. Метаморфози, які переживає суспільство, руйнуючи радянську дійсність, спалахують відкритістю думок Д.Парути у техніці склогографії. Осмислюючи переміни та комплекс проблем сучасності, митець звертається до творчого досвіду українських авангардистів О.Богомазова, О.Архипенка, надаючи творам ідейної багатогранності, пов'язуючи між собою композиційні елементи на кшталт колажу, висловлюючись у манері німецьких дадаїстів чи футуристів («Гаварецький майстер», 1987 р.). У політично піднесеній компо-

зиці «Моя Україна» (1987 р.), на перший погляд, безлад візуально окреслених форм містять поетично-емоційний заряд художника в алегорично-змістових проявах. За складною системою образно-змістових зв'язків відкривається тематична багатогранність композиції, виражена в багатоплановій семантичній структурі. Ідейна основа перетворення, яке відбувається перед нами, вкладає у боротьбу зображених об'єктів. У міру проникнення в задум митця у складному комплексі образно-змістових засобів відкриваємо основну колізію.

У творчому дійстві Д.Парути через текстову частину «Україно, моя доле», або ж «Моя доле, Україно», підсилений змістовий бік і зосереджена увага на візуальному взаємовідношенні створених образів і митця. Красу непокірності митець змальовує напруженою ліній, що своєю пластикою окреслюють фрагмент села, кобзу, з якої лірично лине орнаментована музика як джерело збережених традицій. Епічну боротьбу добра і зла демонструє алегоричний козак і змії, наче міфологізуючи навколишню дійсність митця. Ще одна робота із цієї серії – «Жінка з Витвиці» (1987 р.). Тут героїня живе подвійним життям – як алегоричний образ і реальна дівчина-модель. На відміну від попередньої композиції, художник, емоційно послуговуючись засобами вираження, відділяє її від оточення, зосереджується на об'єкті розповіді. Образ дівчини продиктований її рухами, атрибутами й перетворенням з трудівниці на граційну героїню.

Дозволеність закритих тем у радянському суспільстві розкуто увійшла і в наступні мистецькі практики художника. Інтер'єрний мотив «Біля дзеркала» (1986 р.) – це ще один жіночий образ, який у тематиці переплітає між собою комплекс сюжетів історично-алегоричного змісту. Композиційно пов'язані між собою атрибути інтер'єру вибудовують складний каскадний натюрморт, де елемент колони – капітель, рама картини чи виноград ретроспективно підводять нас до асоціацій з красою зображеної оголеної жінки в дзеркалі. Звертаючись до теми, яку започаткували художники епохи Ренесансу, варто порівняти графічні твори Л.Левицького 50-60-х рр. «Біля дзеркала», «Оголена», «Оголена з глеком» та вже розкуту форму кольорової ліногравюри Д.Парути. Митець створює легко піднесений образ жінки, відмінний від традиційних зображень радянського буття.

Усвідомлюючи час і повноту можливості вислову, Д.Парута в ліногравюрі розвиває історико-філософську тематику, яка відтворена в декоративно-експресивній манері, що стане унікальним пластом львівської графіки 80-х рр. в українському мистецтві ХХ ст.. Будучи на початку творчого шляху зрілим у виборі тем, досконало володіючи технічними засобами вираження, адаптовуючи і розвиваючи здобутки попередніх поколінь, художник, осмислюючи кожен прийдешній день, розкриває нові тематичні пласти, доповнює неказане, апелюючи до величі української землі.

Привабливий бік ліногравюри – контрасти, живописність лінії, виразність образу. Маючи великі зображальні можливості, Д.Парута трансформує символи, осмислює значення. Композиція «Біг» (1986 р.) відкриває перед глядачем проблему часу художника та рішучості дій, коли не всі розуміють байдужість і прив'язаність, не бачать мети. Постать, спрямована у бік світла, озираючись, біжить, приречена спіткнутись і впасти. Драматично-химерні дієства позаду постаті й сам сюжет показують образно-алегоричну біблійну оповідь про Содом. Як виявиться з часом, виразно міцна й лаконічна композиція звучатиме надто актуально.

Двадцять шостого квітня 1986 р. тисячі квадратних кілометрів території радянської України піддалися радіоактивному опроміненню після вибуху одного з реакторів Чорнобильської атомної електростанції. Художник присвячує жертвам катастрофи дві роботи («Чорнобиль», 1986 р.; «Радіоактивний дощ», 1988 р.), які різняться від попередніх графічних творів. Уперше митець активно вводить багатоколірність у композицію. У чорно-білу гаму в першій композиції Д.Парута вводить блакитний колір, ударний контраст, де символічно отруєна вода, ріка смерті, що пожирає Україну, виринає, як грозова хмара, серед чистого неба, наче вибух вулкану з лавою смерті вирує на білизні аркуша паперу. Графічний аркуш багатий фактурно й привертає увагу своєю лаконічною мовою. Переламаний верхній ряд, як розірвана лінія життя, містить овдовілих жінок і матерів, а в глибині художник змальовує жертв променевої хвороби. У центрі ліногравюри дівчину – образ України – пожирає темна гієна. Подібно до штормових хвиль вода несе розточені й втрачені життя світлих людей, лицарів свого часу,

та алегоричні бандури як символ ненароджених нових поколінь. Віддаючи шану поколінню героїв, як це прийнято у наших славних предків, художник відправляє воїнів-рятівників у човні по хвилях в останню путь на зустріч з прабатьками.

Композиція «Радіоактивний дощ» (1988 р.), осмислена роками, розвиває тему й масштаб аварії. По жовтому полю нашої землі летить блакитний кінь води, випалюючи на шляху тих збайдужілих поколінь лани. Нетипова в усьому для Д. Парути композиція промовляє високим ідейним і мистецьким змістом. У пошуках промовистого сюжетного мотиву художник обирає сцену бігу шаленого коня, починаючи зі сходу мапи нашої держави. Напругу та енергію стихійного лиха митець ототожнює і з силою тварини. Як пророцтво, комета «Полин» мчить із силою апокаліптичних вершників нашою землею. Виразність кольорових плям символічної мапи вражає контрастом вільного простору перед стихією. Енергія, що вирвалася на волю і нестримно спокушена відкритим попереду простором, прагне волі, яку так важко втримувати людям...

Однак життя продовжується, тече невгамовним потоком подій. Зміни в долях людей, пошуки своїх доріг, поетика власної долі відображені в кольоровому триптиху «Весільна пісня» (1988 р.). Відкриваючи завісу особистого життя, художник ділиться внутрішніми відчуттями, не уприховуючи від творчих ініціатив власні джерела наснаги. У стриманій гамі з максимально лаконічним висловом із залученням великої кількості декоративно-оздоблювальних елементів, мовою солярних знаків, оберегів, елементів вишиванки художник об'єднує долі молодят у щасливе коло спільного подружнього життя.

Повертаючись до наболілих тем, художник, переосмислюючи пластичну форму, підсилює виразність змісту новими композиційними вирішеннями, наголошуючи на своєму баченні й думці. «Альтернатива» (1988 р.) – графічна робота, котра алегорично повертається до проблеми вибору шляху й мети. Суєта і певний безлад у формі дає змогу проводити певні аналогії. Д. Парута ефектно передає дух часу, особливо враження підсилюють відчинені двері як можливості виходу, вказуючи на можливості місця і часу.

Сильно промовляють величні постаті з відчинених дверей, що символізують могутчий дух предків. На передньому плані зображено виснажену постать напівоголеної людини без ноги,

яка з останніх сил поклоняється розбитим ідолам. Скинуті промінням світла ідоли, у своєму мавзолеї, мовчанням, у місці ідеальної вічної слави, востаннє підкоряють волю людини. Проте митець, символічно відчинивши двері, дає шанс людині вийти з-під тиранії деспотів і мракобісся. Трагічні ноти нашої історії художник у своїх композиціях зі світоглядом поета наповнює оптимістичними сподіваннями.

Композиція «Поломані дерева» виконана 1989 р.. Цей твір з декоративною білою смугою посередині й багатозначною назвою з'явився у рік виведення радянських військ з Афганістану. І знову втрачені людські життя, трагічні долі в пустелі чужої країни. Для підсилення контексту композиції Д.Парута вводить жовтий колір і залишає чистим горизонт. Однак біла смуга, як чистий аркуш, несе в собі порив, з яким йдуть нові надії, без якого не буває великих людей, котрі прийдуть на місце повалених дерев.

Розвиваючи тему надмірних жертв, митець у пошуці витоків джерела горя українського народу створює композицію «Берестечко» (1989 р.). Показуючи доленосний крок для багатьох поколінь українців, Д.Парута змальовує Б.Хмельницького й старшину мізерними людьми на тлі голів, покладених українцями на руїнах своєї та інших держав, акцентуючи на довготривалих наслідках.

Опрацьовуючи нові теми, шукаючи новизни проблем, масштабності й нових форм вираження, Д.Парута символічно відображає історичну, сучасну йому локалізацію митця – «Художник в дорозі» (1989 р.). Реальність, у якій кожен знаходить свій шлях, перетворена на конкретний сюжет. Характерно прочитується образ колеги, львівського митця Івана Остафійчука, який, уникаючи утисків з боку влади, шукаючи кращої долі, виїхав до Канади. Показовий, можливо, збіг. У самому сюжеті художник відтворює світ навколишніх реалій.

Підсумовуючи 70–80-ті роки ХХ ст., зауважимо: якщо довкола ще панувала реакція, то десь у надрах, зовсім близько набирало сили полум'я, готувалася лавина змін, котра ось-ось мала вирватися назовні. Це відчував Дмитро Парута, відкриваючи в ранніх роботах усе активніше, сміливіше й гостріше теми, актуальні для його часово-просторового оточення.

1. Бесага М. Іван Остафійчук. Джерела творчості : альбом-монографія / Мар'ян Бесага. – К. : ПП Р. К. Майстер-принт, 2013. – 288 с.
2. Боднар І. Дмитро Парута / Ігор Боднар // Дзвін. – 1993. – № 1. – С. 46 – 52.
3. Голубець О. Суть естетичних деформацій в мистецтві Галичини другої половини ХХ ст. / Орест Голубець // Європейське мистецтво ХV – ХХ ст. – Дрогобич : Логос, 1999. – С. 115 – 119.
4. Голубець О. Між свободою і тоталітаризмом. Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ століття / Орест Голубець. – Львів : Академічний експрес, 2001. – 175 с.
5. Дреботюк Р. Художники Прикарпаття / Роман Дреботюк. К. : Мистецтво, 1989. – 254 с.
6. Яців Р. Львівська графіка 1945 – 90 років: традиції та новаторство / Роман Яців. – К. : Наук. думка, 1992. – 120 с.

ANNOTATION

Maryan Besaha. Artworks by Dmytro Paruta: Early Years. The article describes the artworks of the 70-80s created by Dmytro Paruta, a Ukrainian artist. Artistic legacy of early years is analyzed through the prism of form and content as connected to the historical developments of the period. D. Paruta's life and work are systematized to show the evolution of the ideas and emergence of the artist's personal creative means.

Keywords: history, arts, art nouveau, outlook, grotesque, composition, painting, graphic arts, linocut.

АННОТАЦИЯ

Мар'ян Бесага. Творчество Дмитрия Паруты: ранний период. Рассмотрено творчество 70-80-х гг. XX века западноукраинского художника Дмитрия Паруты. Раскрыты форма и содержание творческого материала художника раннего периода во взаимосвязи с историческими событиями времени. Систематизированы творческие артефакты и события из жизни художника, которые раскрывают развитие мировоззренческих изменений и формирование индивидуального художественного языка.

Ключевые слова: исторические реалии, искусство, модерн, мировоззрение, гротеск, композиция, живопись, графика, линогравюра.